

The Continuity of Iranian Myth in the Structure of Mourning Rituals

(Case Study: The Continuity of the Siavash Myth in the Mourning Rituals of the Bakhtiari Tribe)

Ali Ghorbanpour*¹

Abstract

The diverse mourning rituals among Iranian ethnic groups reflect shared pre-historical and pre-textual experiences embedded in the nation's collective cultural memory. This study, through a case analysis of the Siavash myth and its representation in the mourning rituals of the Bakhtiari tribe, identifies the structural elements that sustain the continuity of myth in living traditions. The research explores what structural components a folk ritual must possess to maintain mythological continuity within a society's collective unconscious. The hypothesis asserts that every mourning ritual embodies four core structural elements—Mythological Vision, Feminine Language, Ritual Music, and Symbolism—each contributing to the reactivation of mythic archetypes. Using a qualitative, descriptive-analytical approach, the findings indicate that

Date received: 03/09/2025

Date Review: 06/02/2026

Date accepted: 20/02/2026

Date published: 22/06/2026

* Corresponding Author's E-mail:
a.ghorbanpour@hsu.ac.ir

1. Assistant Professor of Political Science, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran
<http://www.orcid.org/0009-0009-9646-3168>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Bakhtiari women's lamentations and accompanying ritual music symbolically revive the myth of Siavash, ensuring its transmission across generations. The study concludes by proposing a theoretical framework that defines ritual as a four-dimensional structure capable of maintaining the symbolic and existential continuity of Iran's mythological heritage.

Keywords: Ritual; Siavash myth; Bakhtiari tribe; structural analysis of rituals; collective unconscious; ritual language.

Theoretical Background

Numerous studies have analyzed the myth of Siavash, the Siavashan/Souvoshoon ritual, and mourning practices among Iranian ethnicities. Mircea Eliade's works (1959, 1986, 2019) on the role of myth and ritual in shaping worldviews and reproducing "sacred time" provide a foundational lens for understanding how Siavash's death became a living myth. Scholars like Mohammad Ali Eslami Nadoshan (2007) have examined Siavash as an enduring archetype in Iranian culture, while Ali Hisouri (2009) explored the geographical roots and distribution of "Siavashan" rituals, highlighting their role in preserving the collective memory of Siavash's innocence. Peter Chelkowski (1988) analyzed the link between ancient mourning rituals, including "Siavashan", and the development of "Ta'zieh" (Passion Play) in the Islamic era. Recent work by Behzadi et al. (2021) discusses elements within the myth that facilitate its reproduction in Ashura and Muharram rituals, viewing religious themes as rooted in myth. This study diverges by extracting the structural elements of ritual to bridge past and present, observing the continuity of pre-historical Iranian thought through its rituals.

Aims and Research Questions

This research aims to explain how the mourning rituals of the Bakhtiari tribe contribute to the continuity of the Siavash myth and the transmission of mythological foundations to subsequent generations. The main research question is: What elements must a ritual possess to formally perpetuate a nation's mythological foundations while simultaneously ensuring the continuity of pre-textual mythological bases? The subsidiary question investigates the specific role of Bakhtiari mourning rituals in this process.

Hypothesis

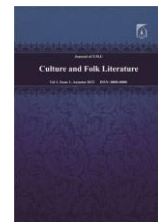
The study's hypothesis asserts that for a mourning ritual to enable the continuity of a myth, it must contain four structural elements: 1. Mythological Vision, 2. Feminine Language, 3. Ritual Music, and 4. Symbolism.

Data Collection and Analysis

This qualitative research employs a descriptive-analytical method, primarily based on library resources. Data were gathered through the analysis of primary sources (e.g., Shahnameh), secondary scholarly literature on the Siavash myth and Bakhtiari culture, and ethnographic descriptions of Bakhtiari mourning rituals, such as “Gā gerivu” (lamentations) and “Č amari/Č api” music. The theoretical framework of structural analysis is applied to identify and explain the four proposed elements within the collected data.

Discussion and Findings

The analysis confirms the hypothesis, demonstrating that Bakhtiari mourning rituals incorporate the four structural elements, facilitating the myth's continuity:

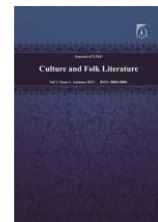
1. Mythological Vision: Combining Carl Jung's theory of the collective unconscious and archetypes (Jung, 1969) with Mircea Eliade's concepts of "sacred time" and "eternal return" (Eliade, 1959), this element involves activating deep mythological patterns (like the "pure sacrifice" archetype) through ritual, allowing participants to transcend linear time and experience the myth anew.

2. Feminine Language: Drawing on Julia Kristeva's semiotic theory (Kristeva, 1984), the spontaneous, rhythmic, pre-linguistic lamentations (Gā gerivu) performed by Bakhtiari women access the collective unconscious directly, bypassing formal, symbolic (masculine) language. This creates an alternative space for preserving and transmitting the myth's emotional and archetypal core, often resisting formal historical narratives.

3. Ritual Music: Analyzed through Friedrich Nietzsche's Apollonian-Dionysian dichotomy (Nietzsche, 1872/1999), the mournful, rhythmic music of "Č api" (using instruments like Sornā and Dohol) embodies the Dionysian force. It dissolves individual consciousness, fosters collective emotional unity (communitas), and creates a liminal space where the tragic essence of Siavash's story is felt and re-lived, rather than merely recounted.

4. Symbolism: Utilizing Victor Turner's ritual theory (Turner, 1969) and Richard Schechner's concept of "restored behavior" (Schechner, 2013), symbolic acts like hair-cutting (Gisu Borā n), wearing black, and the riderless, black-draped horse (Kotal) physically re-enact the myth's pivotal moments. These symbols facilitate a state of liminality, strengthen collective identity, and make the abstract myth tangible and reproducible across generations.

A table synthesizing these elements, their theorists, theoretical concepts, their manifestations in Bakhtiari rituals, and their role in continuing the Siavash myth is presented within the article.

Conclusion

The study concludes that the mourning rituals of the Bakhtiari tribe successfully perpetuate the ancient myth of Siavash through the integrated functioning of four key structural elements: Mythological Vision, Feminine Language, Ritual Music, and Symbolism. This finding emphasizes that a civilization's survival relies not solely on historiography but significantly on the dynamic, symbolic continuity of its foundational myths within living rituals. The proposed four-element analytical model offers a novel theoretical framework for defining ritual and understanding its mechanics, potentially applicable to analyzing other Iranian rituals and myths, thereby contributing to a more profound and systematic understanding of Iranian cultural mechanisms and civilizational nature.

References

- Eliade, M. (1959). *The sacred and the profane: The nature of religion*. Harcourt Brace Jovanovich.
- Jung, C. G. (1969). *The archetypes and the collective unconscious* (Vol. 9, Part 1). Princeton University Press.
- Kristeva, J. (1984). *Revolution in poetic language*. Columbia University Press.
- Turner, V. (1969). *The ritual process: structure and anti-structure*. Aldine Publishing.

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری (مطالعه موردی: تداوم اسطوره سیاوش در آیین سوگواری ایل بختیاری)

علی قربانپور*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۱ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

چکیده

آیین‌ها و آداب رایج در فرهنگ‌های متکثر ایرانی، بازتابی از تجربه‌های پیشاتاریخی و پیشامتنی مشترک در حافظه فرهنگی ایران بوده‌اند. پژوهش حاضر با بررسی موردی اسطوره سیاوش و بازنمایی آن در آیین‌های سوگواری ایل بختیاری، به تحلیل ساختارهای بنیادینی پرداخته است که تداوم اسطوره را در آیین‌های محلی ممکن ساخته‌اند. هدف پژوهش تبیین این مسئله بوده است که هر آیین عامیانه از چه مختصات ساختاری برخوردار است تا بتواند زمینه استمرار الگوهای اسطوره‌ای را در ناخودآگاه جمعی فراهم کند. بر این اساس، فرضیه پژوهش بیان می‌کند که هر آیین سوگواری برای بازتاب یک اسطوره باید چهار عنصر ساختاری داشته باشد: ۱. بینش

۱. استادیار علوم سیاسی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران (نویسنده مسئول)

*a.ghorbanpour@hsu.ac.ir

<http://www.orcid.org/0009-0009-9646-3168>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

اساطیری، ۲. زبان زنانه، ۳. موسیقی آیینی، و ۴. نمادپردازی. یافته‌های پژوهش که به روش کیفی و با رویکرد توصیفی - تحلیلی به صورت کتابخانه‌ای انجام شده، نشان داده است که سوگواری‌های زنانه بختیاری از طریق این مؤلفه‌ها، استمرار اسطوره سیاوش را در ناخودآگاه جمعی قوم بازتاب داده‌اند. نتیجه پژوهش تدارک دیدگاهی نظری است که بر مبنای آن، «آیین» به مثابه ساختاری چهاربُعدی فهم می‌شود که بازتولید فرهنگی و تداوم لایه‌های اسطوره‌ای را در حافظه جمعی ممکن می‌سازد.

واژه‌های کلیدی: آیین سوگواری، اسطوره سیاوش، چمر بختیاری، تحلیل ساختاری آیین، ناخودآگاه جمعی، زبان آیینی.

۱. مقدمه

سوگواری در فرهنگ ایرانی، به‌ویژه در تجربه سوگ مادرانه، فراتر از واکنشی عاطفی، به بستری برای بازآفرینی معنا، مقاومت و روایت‌گری آیینی بدل شده است. فرهنگ ایران آیین‌های متنوعی از سوگ را در خود پرورده که بازتاب‌دهنده باورها و حافظه تاریخی اقوام گوناگون است. در میان لُر‌ها و بختیاری‌ها، آیین‌های سوگ با مویه‌های زنانه و نوای ساز چَمَر همراه است؛ مویه‌هایی که زنان به صورت فردی یا گروهی اجرا کرده و نقشی محوری در بازنمایی و تداوم سوگ ایفا می‌کنند (Khosronejad, 2012؛ احمدی بیرگانی و نظرپور، ۱۴۰۲). در مناطق کردنشین، به‌ویژه ایلام، این مویه‌ها با عنوان «مور» شناخته می‌شوند و به صورت جمعی در آیین‌های عزاداری اجرا می‌گردند؛ نواهایی که در عین غم‌انگیزی، حماسی‌اند و هم ستایش رشادت متوفی را دربر دارند و هم بیان اندوه تنهایی بازماندگان را. و همچنین، در بلوچستان، آیین‌های سوگ با «ارده‌خوانی» و مویه‌خوانی برای مردگان توسط زنان صورت می‌گیرد (الهامی و میرشکار، ۱۳۹۸). ارده‌خوانی نوعی رباعی است که توسط زنان با هم نوایی، در بی‌وفایی یا مذمت دنیا و گفت‌وگو با عزیزان

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

از دست رفته و هجران و دوری از او، با آهنگی حزن‌انگیز، به هنگام مرگ عزیزان در مجالس سوگواری با صدای بلند و کشیده ای با نوایی سوزناک توأم با گریه می‌خوانند (پهلوان، ۱۳۹۳). در جنوب ایران، آیین‌های عربی چون لطمیه و نوحه‌خوانی، حامل پیام‌های تاریخی و اعتراضی‌اند. در مناطق مرکزی، تعزیه با پیوند دادن داستان‌هایی چون سیاوش به عاشورا، مفاهیم ایثار و مقاومت را بازتولید می‌کند (عاشورپور، ۱۳۸۹؛ زارع، ۱۴۰۱).

از منظر روان‌شناختی و اسطوره‌شناختی، آیین‌های سوگواری بازتاب ناخودآگاه جمعی‌اند که در آن، مرگ مظلومانۀ سیاوش به مثابۀ کهن‌الگوی «قربانی پاک» در قالبی متناسب با زمان و مکان بازآفرینی می‌شود. به گفته میرچا الیاده، اسطوره‌ها از طریق آیین‌ها «زمان مقدس» را احیا کرده و به حافظۀ جمعی تداوم می‌بخشند (Eliade, 1959). در این چارچوب، سوگ سیاوش صرفاً یک روایت ادبی نیست، بلکه ساختاری نمادین از رنج و عدالت‌خواهی است که در ناخودآگاه فرهنگی ایرانیان رسوخ کرده و در آیین‌هایی چون مویه‌های لری، چمر بختیاری، لاوک کردی، ژگ بلوچی و لطمیه‌های عربی به گونه‌ای ناخودآگاه بازتولید می‌شود (گیلانی و گیلانی، ۱۳۹۳). پژوهش‌های اسطوره‌شناختی نیز گسترۀ جغرافیایی آیین‌های «سیاوشان» را نشانگر تداوم الگویی مشترک در ناخودآگاه جمعی می‌دانند؛ الگویی که مرگ قهرمان بی‌گناه را به نماد فرهنگی مقاومت و تطهیر بدل می‌سازد (Davidson, 2013).

مسئله پژوهش حاضر، چگونگی نقش‌آفرینی آیین‌های سوگواری ایل بختیاری در تداوم اسطوره سیاوش و انتقال بنیادهای اسطوره‌ای به نسل‌های بعدی است. بر پایه این مسئله، پرسش اصلی این است که یک آیین برای تداوم بنیادهای اسطوره‌ای یک کشور باید دارای چه عناصر ساختاری باشد تا ضمن اینکه صورتی آیینی پیدا کند در عین حال تداوم بخش بنیادهای اسطوره‌ای دوران پیشامتنیت نیز باشد؟ فرضیۀ پژوهش حاضر این

است که هر آیین سوگواری برای قابلیت تداوم یک اسطوره باید دارای چهار عنصر ساختاری باشد: ۱. «بیش اساطیری»، ۲. «زبان زنانه»، ۳. «موسیقی آیینی» و ۴. «نمادپردازی». مقاله حاضر پس از بررسی پیشینه و چارچوب نظری، به مقایسه آیین سووشون با آیین سوگواری بختیاری می‌پردازد و درنهایت، با استخراج چهار عنصر مذکور، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری خود را ارائه می‌دهد.

هدف پژوهش حاضر نیز، توضیح این آیین‌ها (شامل گاگریو زنانه، موسیقی آیینی چپی و نمادهایی چون کتل، لباس مشکی، گیس (پل) بریدن زنان و دختران و شیر سنگی) در چارچوب ساختاری مرکب است. این آیین‌ها علی‌رغم تغییرات اجتماعی، جایگاه ویژه‌ای دارند (مددی، ۱۳۸۶).

۲. پیشینه پژوهش

مطالعات متعددی به تحلیل اسطوره سیاوش، آیین سووشون و آیین‌های سوگواری در اقوام ایرانی پرداخته‌اند. میرچا الیاده در آثار خود (۱۳۸۲، ۱۳۸۶، ۱۳۹۸، ۱۹۵۹) به نقش اسطوره و آیین در شکل‌دهی جهان‌بینی و بازتاب «زمان مقدس» اشاره می‌کند؛ دیدگاهی که برای تحلیل تبدیل مرگ سیاوش به یک اسطوره زنده راهگشاست. محمدعلی اسلامی ندوشن (۱۳۸۶) اسطوره سیاوش را به‌عنوان کهن‌الگوی ماندگار در فرهنگ ایرانی بررسی کرده است.

علی‌حسوری (۱۳۸۸) به ریشه‌ها و پراکندگی جغرافیایی آیین‌های سیاوشان پرداخته و نقش آن‌ها در حفظ حافظه جمعی از مظلومیت سیاوش را برجسته کرده است. پیترو چلکووسی (۱۳۶۷) پیوند آیین‌های سوگواری کهن، ازجمله سیاوشان، با پیدایش و تکامل تعزیه در دوران اسلامی را تحلیل می‌کند.

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

احمدی بیرگانی و و نظریور (۱۴۰۲) در مقاله بررسی آیین‌های سوگواری زنان در شاهنامه و قوم بختیاری، به پژوهشی تطبیقی میان عناصر مندرج در سوگواری زنان در قوم بختیاری با شخصیت‌های شاهنامه پرداختند.

داریوش شایگان (۱۳۹۱ب) نیز در کتاب بینش/اساطیری با بررسی ریشه‌های واژگانی مربوط به اسطوره، در چارچوب مفهومی بینش اساطیری، مبانی اساسی بینش اساطیری را مورد بررسی قرار داده است.

شاهرخ مسکوب (۱۳۹۴) در درآمدی به اساطیر/ایران، به نقش اسطوره در اندیشه ایرانی و به‌ویژه نقش اسطوره سیاوش در اندیشه ایرانی پرداخته است. همچنین همین نویسنده در کتاب سوگ سیاوش (۱۳۵۱)، مفصل به روایت سیاوش و فرزند او کیخسرو می‌پردازد.

مقاله سوگ سیاوش و شباهت آن به سوگ آیین‌های محلی (۱۳۹۳) به قلم نجم‌الدین گیلانی و آذرنوش گیلانی، اثری تطبیقی است که ابعاد مرگ سیاوش را با آیین‌های سوگواری در لرستان، بختیاری و مناطق کردنشین مورد بررسی و مقایسه قرار می‌دهد و تسری روح ناخودآگاه جمعی را در ساختار آیین‌های سوگواری لری و کردی مطرح می‌کند.

مقاله آیین پل‌برون بختیاری (۱۳۹۸) از امین احمدی بیرگانی نیز به‌طور ویژه به آیین پل‌برون (گیسو بران) در ایل بختیاری پرداخته است و نسبت آیین پل‌برون با سووشون را بررسی می‌کند.

احمد کنجوری و حسن ذوالفقاری نیز در مقاله تحلیل ابعاد هنری، ادبی، آیینی و اساطیری چمر (۱۴۰۱) به واکاوی ابعاد سوگ آیین چمر، به‌مثابه آیینی اسطوره‌ای و نمادین، در میان قوم لک پرداخته است. نویسندگان این مقاله سعی کردند ابعاد نمایشی، موسیقایی، مویه‌خوانی زنان و مردان را واکاوی کنند.

نینا بهزادی و همکاران (۱۴۰۰) به عناصر تجلی بخش نهفته در اسطوره می‌پردازد که سبب بازتاب آن در آیین عاشورا و محرم است و بن‌مایه‌های دینی را نشئت گرفته از اسطوره می‌داند.

علاوه بر موارد بالا، آثار بسیار عالمانه‌ای تاکنون منتشر شد که به بحث آیین یا اسطوره می‌پردازد، ولی بیشتر وجه مطالعات تطبیقی و نشانه‌شناختی دارند. پژوهش حاضر می‌کوشد با کشف و استخراج عناصر ساختاری آیین، بین امروز و پیروز پل بزند و از دریچه آیین‌های ایرانی، تداوم سنت اندیشه ایرانی عصر پیشاتاریخی را رصد کند.

۳. چارچوب نظری

از منظر روش‌شناسی، پژوهش حاضر در چارچوب رویکرد «تحلیل ساختاری آیین»^۱ سامان یافته است. این رویکرد در ساختارگرایی انسان‌شناختی کلود لوی - استروس ریشه دارد که اسطوره و آیین را همچون زبان، واجد ساختار درونی معنا دانست و تحلیل اسطوره و آیین را براساس روابط و تقابل‌های دوتایی ممکن ساخت (Strauss-Lévi, 1963). تحت تأثیر روش‌شناسی استروس، در این پژوهش، با تلفیق نظریات یونگ، الیاده، کریستوا، نیچه و ترنر در خدمت یک الگوی نظری واحد یعنی تحلیل ساختاری آیین، مبنایی روشمند برای فهم کارکرد آیین سوگواری در تداوم اسطوره سیاوش و در قالب آیین سوگواری در ایل بختیاری فراهم می‌شود.

تحلیل پدیده آیین سوگواری در اسطوره سیاوش و استمرار آن در آیین سوگواری بختیاری، مستلزم چنین چارچوبی نظری است که بتواند ابعاد متنوع و به هم پیوسته این آیین را در سطح روانی با به کارگیری ساختار بینش اساطیری؛ در سطح زبانی با به کارگیری ساختار زبانی در چارچوب نظریه کریستوا؛ در ساختار موسیقایی بر پایه نظریه دوگانگی نیچه و در ساختار نمادین بر پایه نظریات ترنر و شکر توضیح دهد. در این چارچوب،

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانیپور

هر آیین با عناصر ساختاری چهارگانه مذکور مرتبط است که از تعامل آن‌ها، اسطوره‌های کهن در برابر زوال و انحطاط تمدنی، تداوم هستی‌شناختی پیدا می‌کنند.

۱. **بینش اساطیری:** براساس ترکیبی از نظریات کارل گوستاو یونگ درباره «ناخودآگاه جمعی» و کهن‌الگوها (Jung, 1969) و میرچا الیاده درباره «زمان مقدس» و «بازگشت جاودانه» (Eliade, 1959; Eliade, 1986)، نشان داده می‌شود که آیین‌های سوگواری از طریق فعال‌سازی الگوهای کهن، تجربه اسطوره‌ای را در زمان حال بازتولید می‌کنند. از سوی دیگر، میرچا الیاده در نظریه «بازگشت جاودانه» بر اهمیت «قربانی مقدس» تأکید می‌کند و آن را یک عمل آیینی می‌داند که نه تنها رویدادهای اساطیری آغازین را بازنمایی می‌کند، بلکه به انسان امکان می‌دهد تا از «زمان عادی» خارج شده و وارد «زمان ازلی و اسطوره‌ای» شود (الیاده، ۱۳۸۲، ص. ۴۰). در نتیجه، ناخودآگاه جمعی یونگ، وجه درونی یک آیین برخاسته از کهن‌الگو را فعال می‌کند و قربانی مقدس الیاده، با درهم شکستن زمان فیزیکی، در قالب عملی آیینی، بازنمایی عینی می‌شود.

۲. **زبان زنانه:** جهت بررسی نقش و تأثیر زبان زنانه در سوگواری‌های بختیاری، از نظریه ژولیا کریستوا استفاده می‌شود. برای تبیین بُعد زبانی آیین، از نظریه ژولیا کریستوا درباره «نظم نمادین و نشانه‌ای» بهره گرفته شده است. کریستوا با پیوند زبان با امر مادرانه و پیشازبانی، ابزار تحلیلی مناسبی برای فهم «مویه‌های زنانه» و نقش آن‌ها در انتقال ناخودآگاه جمعی فراهم می‌کند (Kristeva, 1984, pp. 25-49). کریستوا معتقد بود که زبان از دو بُعد «نمادین» و «نشانه‌ای» تشکیل شده است. بُعد نمادین همان ساختار رسمی و منطقی زبان است که با نظم اجتماعی پیوند دارد، در حالی که بُعد نشانه‌ای با ریتم‌ها، آواها و انرژی‌های پیشاکلامی گره خورده و با زنانگی و امر مادرانه پیوند می‌خورد (Ibid, p. 25). به عبارتی دیگر، در نظم

زبان نمادین کریستوا، در جامعه فردیت اشتراکی رواج می‌یابد. بدین معنا که در عرصه عمومی، افراد، روح، ذهن و زبان خود را با دیگران شریک می‌شوند (توانا و آذرکمند، ۱۳۹۳).

۳. **موسیقی آیینی:** برای تحلیل موسیقی آیینی در آیین‌های سوگواری، به‌ویژه در ایل بختیاری، از نظریه دو بعدی آپولونی - دیونیزوسی نیچه استفاده می‌شود. در این چارچوب، فرض بر این است که موسیقی مندرج در سوگواری‌های کلامی بختیاری، حامل نیروی دیونیزوسی است که فردیت را در جمع حل کرده و امکان تجربه وحدت در رنج و تراژدی را فراهم می‌آورد. بر این اساس، نیچه در کتاب *زایش تراژدی از روح موسیقی* (۱۸۷۲) دو نیروی آپولونی (نماد نظم، خرد و فردیت) و دیونیزوسی (نماد شوریدگی، آشوب و ازدست دادن فردیت) را مطرح می‌کند. او موسیقی را یک زبان جهانی می‌داند که می‌تواند مستقیماً با جوهر دیونیزوسی ارتباط برقرار کند و انسان‌ها را از آگاهی فراتر ببرد و به «وحدت اولیه»^۲ یا «اراده جهان»^۳ متصل سازد.

بدین ترتیب که (در وجه آپولونی)، موسیقی تجلی سطوح مشخصی از اراده است که ریتم نامیده می‌شود و چیزی از جنس «پدیداری» منفرد در خود دارد، اما ذات حقیقی آن خودش را پنهان می‌کند و به‌صورت رسوب حل‌نشده، یعنی هارمونی، بیرون و درون همه (وجه دیونیزوسی) صورت‌های پدیداری از اراده سخن می‌گوید؛ و از این رو یک نماد است، ولی نه صرفاً نماد احساس بلکه نماد جهان و در حوزه آن «مفهوم» هیچ قدرتی ندارد (نیچه، ۱۳۹۶). این نمادگرایی دیگر بر انسان منفرد دلالت ندارد، بلکه به‌عنوان مخلوقی در میان دیگر مخلوقات طبیعت سخن می‌گوید که با حرکاتی چون رقص و صدای موسیقایی اندیشه‌های درونی طبیعت را بیان می‌کند و به این ترتیب سرشت خود هستی، یعنی اراده، را آشکار می‌سازد (نیچه، ۱۳۹۶).

۴. **نمادپردازی:** در تحلیل نمادهای آیینی، از نظریه «نظریه مناسک و اجرا»^۴ ریچارد شکنر و ویکتور ترنر استفاده شده است. این نظریه‌ها نشان می‌دهند که رفتارهای آیینی بازنمایی خلاق از گذشته‌اند که از طریق تکرار، پیوستگی فرهنگی و حافظه اسطوره‌ای را حفظ می‌کنند (Turner, 1969). از این دیدگاه، نمادها و اعمال در آیین سوگواری، صرفاً نمایش نیستند، بلکه فرایندهای پویا و زنده‌ای هستند که به تداوم و انتقال معانی فرهنگی و اساطیری کمک می‌کنند. این نمادها، مانند سیاه پوشیدن و «گیس بریدن»^۵، به افراد کمک می‌کنند تا از واقعیت روزمره جدا شده و وارد یک فضای «در آستانه»^۶ شوند؛ فضایی که در آن یک هم‌بستگی عمیق یا «جامعه‌گونی»^۷ شکل می‌گیرد. به این ترتیب، نمادپردازی با تجسد بخشیدن به مفاهیم اساطیری، تجربه سوگواری را برای جامعه ملموس می‌کند و پیوند عاطفی و هویتی آن‌ها را با اسطوره تقویت می‌سازد.

۴. بحث و بررسی

۴ - ۱. اسطوره سیاوش به مثابه کهن‌الگو

سیاوش فراتر از یک شخصیت افسانه‌ای یا تاریخی، کهن‌الگویی است که در ابعاد مختلف زندگی جمعی نفوذ می‌کند و کدهایی چون قربانی مقدس، رویش، دفاع از مظلوم و عدم آلودگی به قدرت را تولید می‌نماید. این وجه نوعی تصرف‌گری در اسطوره ایجاد می‌کند که از طریق آیین‌ها به ناخودآگاه جمعی در توالی نسل‌ها تسری یابد. به عبارت دیگر، آیین‌ها کنش‌هایی ناخودآگاه و بازتابی از لایه‌های عمیق فرهنگی‌اند، نه ترویج آگاهانه گفتمان‌های ملی. اسطوره نمادی از انسان کامل و آرمانی است که در برابر فریب و خشونت، قربانی دسیسه‌های سیاسی می‌شود. عبور او از آتش، نه تنها نشانه‌ای از پاکی مطلق است، بلکه یک آیین کهن تطهیر و اثبات بی‌گناهی به شمار می‌رود:

چو بخشایش پاک یزدان بود دم آتش و آب یکسان بود

(فردوسی، ۱۳۸۶، ص. ۵۴۵)

این واقعه، او را از یک شاهزاده زمینی به شخصیتی اسطوره‌ای با هاله‌ای از قداست تبدیل می‌کند، گویی از دل آتش، تپه‌پرسیده متولد می‌شود. با این حال، سرنوشت او به گونه‌ای رقم می‌خورد که قربانی دسیسه‌های درباری و بی‌کفایتی پدران می‌شود (فاضلی و کنعانی، ۱۳۹۷) که آنگاه فردوسی چنین می‌سراید:

سیاوش چنین گفت با شهریار که دوزخ مرا زین سخن گشت خوار

اگر کوه آتش بود بسپرم از این ننگ خوار است اگر نگذرم

(فردوسی، داستان سیاوش، ۱۳۸۶، صص. ۴۹۹-۵۰۰)

بسیاری از پژوهشگران شاهنامه، سیاوش را قهرمانی بی‌گناه و قربانی پاکی خویش دانسته‌اند که مرگ ناعادلانه‌اش او را به نمادی از مظلومیت، شهادت و رنج قدسی در حافظه‌ی فرهنگی ایرانیان بدل کرده است (مسکوب، ۱۳۵۰).

۴-۲. سیر تاریخی آیین سووشون در ناخودآگاه جمعی ایرانیان

روایت شاهنامه از سیاوش، نه فقط بازتاب معصومیت قهرمان اسطوره‌ای، بلکه منشأ نام‌گذاری «سووشون» و نمونه‌ای برجسته از اسطوره مرگ و باززایی در فرهنگ ایرانی است؛ مرگی که به الگویی آیینی برای سوگواری و مقاومت بدل شد. آیین سوگواری سیاوش، پس از مرگ او، با نمادهایی چون گیسوبران و خراشیدن چهره شکل گرفت. در شاهنامه، فردوسی این صحنه را چنین توصیف می‌کند:

ز کاخ سیاوش برآمد خروش جهانی ز گرسیوز آمد به جوش

همه بندگان موی کردند باز فرنگیس مشکین کمند دراز

برید و به گیسو میان را ببست به ناخن گل ارغوان را بخت

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

به آواز بر جان افراسیاب همی کرد نفرین همی ریخت آب

سر ماهرویان گسسته کمند خراشیده روی و بمانده نژند

(فردوسی، ۱۳۸۶، داستان سیاوش، ۲۵۵۳ - ۲۵۵۷)

براساس اکتشافات تاریخی، کوزه‌های سفالی کشف‌شده در مرو (موجود در موزه دولتی هرمیتاژ)، زاری زنان و سوار شدن سیاوش بر اسب سیاه را به تصویر می‌کشند. خود سیاوش نیز در سوگ مادرش، آیین جامه‌دران و خاک‌پاشان را به پا داشت:

به تن، جامه خسروی کرد چاک به سر بر پراکنده تاریک خاک

همی بود، با سوگ مادر، دژم همی کرد با جان شیرین ستم

(فردوسی، داستان سیاوش، ۱۳۸۶، صص. ۱۴۲ - ۱۴۳)

اگرچه جزئیات دقیقی از نوع موسیقی و سازها در منابع باستانی در دسترس نیست، اما توصیفات حاکی از آن است که سازهای کوبه‌ای سنگین مانند کوس و تیره و بادی چون کرنا و بوق (مددی، ۱۳۸۶؛ صدیقی، ۱۳۸۱؛ فردوسی، ۱۳۸۵؛ کزازی، ۱۳۷۰) به کار می‌رفته‌اند. موسیقی آیینی همراه با مرثیه‌ها، لحنی غمگین و سوزناک داشت که همراه با ساز چَمَری بود و در برخی فرهنگ‌های محلی ایران، مانند لرستان و ایلام و کردستان، به یادبود مرگ سیاوش نواخته می‌شود (هینلز، ۱۳۹۳).

مطالعات تطبیقی نشان می‌دهد که آیین‌های سوگ سیاوش، با آیین‌های پیشااسلامی مانند آیین‌های باروری و مرگ خدایان نباتی (مانند تموز) هم‌ریشه‌اند و در فرهنگ ایرانی، به‌ویژه در آیین‌های نوروزی و سوگواری‌های محلی، بازتاب یافته‌اند (شکیبی ممتاز، ۱۳۸۹: صص. ۱۰۸؛ قائمی، ۱۳۹۲، صص. ۱۸۵). این اسطوره، به‌ویژه از دوره ساسانی، در قالب آیین‌های نمایشی، ترانه‌های سوگ، و حتی در تعزیه‌های پس از اسلام، به حیات خود ادامه داده و زمینه‌ساز شکل‌گیری آیین‌های سوگواری عاشورا شده است (مسکوب، ۱۳۵۰؛ بهزادی و همکاران، ۱۴۰۰). این آیین‌ها در مناطق گسترده‌ای از ایران و آسیای میانه برگزار

می‌شدند و نشان‌دهنده توانایی فرهنگ در تبدیل یک واقعه اسطوره‌ای به یک آیین زنده و پویا هستند (بهار، ۱۳۸۱).

این آیین‌ها مشتمل بر سه عنصر اصلی بودند که کارکردهای روان‌شناختی و اجتماعی عمیقی را در جامعه ایجاد می‌کردند. اول، نوحه‌خوانی و مویه‌های جمعی زنان که در آن زنان، به‌عنوان حافظان سنت‌های شفاهی و انتقال‌دهندگان فرهنگ، نقش محوری داشته‌اند. مویه‌ها و زاری‌های آنان، به‌عنوان بیانگر ساختاری سوگ، به‌عنوان یک صدای جمعی در فضای آیین طنین‌انداز می‌شد و غالباً با لحنی حزن‌انگیز و همراه با غرور بر پاکی و شجاعت سیاوش، خوانده می‌شدند.

دوم، اجرای نمایش‌های آیینی با مضمون شهادت سیاوش که نوعی درام آیینی بودند و بازتولید دراماتیک مرگ سیاوش را فراهم می‌آوردند و به مشارکت‌کنندگان اجازه می‌دادند تا بار دیگر با این تراژدی هم‌ذات‌پنداری کنند؛ این نمایش‌ها پیش‌درآمدی بر تعزیه در دوران اسلامی شناخته می‌شوند (بلوکباشی، ۱۳۹۸).

سرانجام، ریتم‌های موزون در موسیقی آیینی محلی با الهام از تم سوگ و سرور که نشان‌دهنده ابعاد پیچیده این آیین‌ها و ظرفیت آن‌ها برای تخلیه هیجانی و بازگشت به زندگی است، همانطور که ترنر در مفهوم «هم‌زیستی آیینی» توضیح می‌دهد. این عناصر، با پیوند دادن شرکت‌کنندگان به یک «زمان مقدس» که در اسطوره رخ داده، حس هم‌بستگی و مقاومت را تقویت می‌کردند. درنهایت، آیین‌های «سیاوشان» با مراسم عزاداری امام حسین (ع) پیوند خوردند و یکی از سرچشمه‌های ساختاری تعزیه در ایران شدند (بهزادی و همکاران، ۱۴۰۰)، که گواه بر توانایی یک اسطوره کهن در جذب و بازتاب در بستر یک سنت مذهبی جدید است که گواهی است بر این مدعا که اسطوره‌ها به‌طور ناخودآگاه در قالب مناسک و آیین‌ها تداوم می‌یابند.

۵. اسطوره سیاوش در آیین‌های سوگواری بختیاری

۵-۱. ایل بختیاری در افق پیشامتنیت ایران باستان

به گمان نگارنده، هر آیین یا پنداشت یا سنتی در صورتی که واجد پیشامتنیت^۸ تاریخی نباشد، به منزله توهم‌اندیشی و تبارشناسی جعلی^۹ قلمداد می‌شود. بنابراین، لازم است آیین سوگواری بختیاری‌ها را در افق پیشامتن باستانی ایران که بر بیش اسطوره‌ای استوار است، مطرح کرد.

بختیاری‌ها یکی از کهن‌ترین ایلات ایران و از نمادهای برجسته هویت تاریخی جنوب غرب کشور به‌شمار می‌رود. سرزمین بختیاری، پایگاه تمدن‌های کهنی چون عیلامی و خاستگاه اولیه تمدن هخامنشی در پارسوماش (مسجد سلیمان کنونی) بوده است. وجود آثار باقی‌مانده از این تمدن‌ها، و همچنین کشف بقایای انسان ماقبل تاریخ در غاری در تنگ پیده^{۱۰} توسط رومن گیرشمن در سال ۱۹۴۹، نشان‌دهنده وجود حیات و تمدن دیرینه در این سرزمین است (Ghirshman, 1949). ادبیات شفاهی، قصه‌ها و متل‌های بختیاری که پیرامون رشادت، شجاعت، زنان قهرمان و باورهای آیینی هستند، بخشی جدی از هویت و انتقال فرهنگ آنان به‌شمار می‌رود. در این روایت‌ها، عناصر معنوی چون تقدس آتش و اخلاق سه‌گانه زرتشتی «پندار نیک، گفتار نیک، کردار نیک» حضور پررنگ دارد. واژگان متعددی در گویش بختیاری وجود دارد که در زبان پارسی باستان ریشه دارد و هر واژه‌ای می‌تواند یک انباشت تاریخی قابل توجهی را در دل خود داشته باشد (معینی سام و محمدی اوندی، ۱۴۰۳؛ فرهوشی، ۱۳۸۶).

۵-۲. آیین سوگواری در ایل بختیاری

آیین سوگواری در ایل بختیاری یکی از نمادین‌ترین جلوه‌های فرهنگی این قوم است که در باورهای عمیق قومی و تاریخی ریشه دارد. این آیین‌ها، فراتر از ابراز اندوه، نمایشی

از هم‌بستگی و بزرگداشت متوفی هستند. رسوم برجسته شامل ساخت «مافه‌گه»^{۱۱} به‌عنوان نماد رشادت، و آیین «گُتل» با سیاه‌پوش کردن اسب به نماد سوگ است. نواختن نوای غم‌انگیز «چپ» توسط نوازندگان و خواندن «گاگاریو»^{۱۲} توسط زنان از جلوه‌های موسیقایی و شعری این مراسم است.

۵-۳. عناصر ساختاری چهارگانه در آیین سوگواری ایل بختیاری

۵-۳-۱. بینش اساطیری

«بینش اساطیری» نقش بنیادین تخیل، کهن‌الگوهای یونگی، و زمان و قربانی مقدس‌الیاذه را در فعال‌سازی ناخودآگاه جمعی و تجلی اسطوره در زمان حال تبیین می‌کند (ر.ک. یونگ، ۱۳۷۷؛ Eliade, 1959). داریوش شایگان (۱۳۹۱ الف) علت به‌کارگیری واژه «بینش» به جای «علم» را وجود نوعی دید و شناخت بی‌واسطه و حضوری در کنه آن می‌داند که با مقولات عقل استدلالی نسبتی ندارد. در این بینش، میان افکار، اشیا و تصاویر نوعی همدمی سحرآمیز وجود دارد که جهان اساطیری را مانند رؤیایی عظیم جلوه می‌دهد. این ماهیت غیرعقلانی، امکان درکی مستقیم و شهودی را فراهم می‌آورد که با شیوه‌های مدرن متفاوت است. قدرت گاگاریو و سایر بیان‌های آیینی دقیقاً در توانایی آن‌ها برای دور زدن تفکر منطقی و گذار از زمان خطی به زمان مقدس نهفته است.

در روان‌شناسی تحلیلی یونگ، «تخیل» عنصری حیاتی برای دسترسی به ناخودآگاه است. «تخیل فعال»، فرایندی آگاهانه و هدفمند است که در آن فرد با تصاویر و نمادهای ناخودآگاه خود تعامل می‌کند (یونگ، ۱۳۸۷؛ Jung, 1969). ناخودآگاه جمعی نیز مفهومی کلیدی است که به لایه‌ای از ناخودآگاه اشاره دارد که حاوی «کهن‌الگوها» است (یونگ، ۱۳۸۷). میرچا الیاذه، اسطوره‌شناس برجسته، دیدگاه یونگ را با برقراری پیوند میان ناخودآگاه جمعی و خودآگاه جمعی تکمیل می‌کند. الیاذه در نظریه «بازگشت جاودانه»

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

خود، بر اهمیت «قربانی مقدس» تأکید می‌کند. او قربانی مقدس را یک عمل آیینی می‌داند که نه تنها رویدادهای اساطیری آغازین را بازنمایی می‌کند، بلکه به انسان امکان می‌دهد تا از «زمان عادی» خارج شده و وارد «زمان ازلی و اسطوره‌ای» شود (الیاده، ۱۳۹۸).

در این «زمان مقدس»، انسان با انجام آیین‌ها، خود را با وضعیت اولیه جهان منطبق می‌سازد. زمان مقدس، برخلاف زمان ناسوتی، برگشت‌ناپذیر هست، بلکه حرکتی دوری دارد و تا بی‌نهایت در حال نوشدن و تکرار است (سرکاراتی، ۱۳۹۸، ص. ۸). بنابراین، یونگ به این پرسش پاسخ می‌دهد که چگونه آیین، از طریق فعال شدن کهن‌الگوی قربانی در ناخودآگاه جمعی، در روان افراد ریشه می‌گیرد؛ و الیاده به این پرسش پاسخ می‌دهد که چرا یک جامعه برای بازگشت به زمان اسطوره‌ای، آیین قربانی را انجام می‌دهد. این چارچوب به روشنی نشان می‌دهد که آیین به مثابه پلی میان روان فردی و حافظه جمعی عمل می‌کند. گاگریو، به عنوان یک آیین، رابطه‌ای پویا ایجاد می‌کند که به زنان بختیاری اجازه می‌دهد تا اندوه شخصی خود را از طریق کهن‌الگویی (مانند کهن‌الگوی «قربانی پاک») ابراز کنند و هم‌زمان آن‌ها را به حافظه فرهنگی مشترک و باستانی متصل سازند. در این بخش، ابیات منتخبی از گاگریو بختیاری ارائه می‌شود که مضامین جهانی سوگ، فقدان، سرنوشت و تاب‌آوری را بدون اتکای مستقیم به اسطوره سیاوش به تصویر می‌کشند. ابیات به گونه‌ای انتخاب شده‌اند که در سپهر بینش اساطیری، تجربیات کهن‌الگویی جدایی، بی‌عدالتی، یا ماهیت چرخه‌ای هستی را برمی‌انگیزند:

غم مرده نه‌خورم مرده که مرده غم زندنه خورم ویرونه منده

(نقل از احمدی بیرگانی، ۱۳۹۸ ب)

Nikhorum mordê ke mordê Ghame mordê

Ghame zendene khorum viroonê mandê

برگردان: غم کسی را که در گذشته است نمی‌خورم. او دیگر مرده است. غم

بازمانده‌اش را می‌خورم که زندگی‌اش ویران شده است.

این بیت ضمن اینکه، به طرز قدرتمندی، کهن‌الگوی جهانی «اندوه بازمانده» را یادآوری می‌کند و تأثیر ماندگار فقدان بر زندگان را منتقل می‌کند؛ در عین حال، دربارهٔ ویرانی وجودی است که پس از رفتن عزیزان باقی می‌ماند (نقل ابیات از وبلاگ بختیاری‌ها، ۱۳۹۰).

آسمون اوری گرهد تیره به تیره کی گوهده دو خورزمار وا یک بمیره

Asemon ā uvre gerêhd tirê be tire
kî gohde do khorzemar va yak bemirê

برگردان: آسمان دائم پر از ابر گردید. چه کسی باور می‌کند که دو پسرخاله با هم بمیرند.

بیت بالا، بیانگر پرسش بنیادین انسان از سرنوشت و ماهیت خودسرانهٔ مرگ است. «آسمان سراسر ابری» نماد کهن‌الگویی از سرنوشت شوم یا اندوه کیهانی است که مبارزهٔ باستانی بشر را برای درک تراژدی‌های غیرقابل توضیح بازتاب می‌دهد.

داگمی! بیو بالا سرم شیرت حلالم کن به جوونی مُردمه اولاد ندارم

Dakomay! Beyauv bā lā sarum shiret halalum kon
Be javō ni mordome aulad nadarum

برگردان: ای مادرم! بیا بر بالینم و شیرت را حلالم کن. در جوانی فوت کردم، فرزند ندارم.

این بیت، اندوه عمیق و کهن‌الگویی از ناکامی و قطع چرخهٔ زندگی را برمی‌انگیزد. مویه از مرگ در جوانی و بی‌فرزندگی، به آرزوی جهانی انسان برای تداوم، میراث و پیشرفت طبیعی نسل‌ها اشاره دارد. ابیات ذکرشده، نشان می‌دهند که مویه صرفاً دربارهٔ فقدان فردی نیست، بلکه دربارهٔ تأثیرات موجی آن بر نسل‌ها و جامعه است و به‌مثابهٔ سازوکاری برای انتقال بین‌نسلی اندوه کهن‌الگویی عمل می‌کند. با بیان خشم، پرسشگری و اندوهی که به نیروهای کیهانی معطوف می‌شود، به افراد و جامعه اجازه می‌دهد تا

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

بی‌عدالتی و درماندگی عمیق را پردازش کنند. این عمل مویه، از طریق قدرت نشانگانی خود، فضایی برای تخلیه عاطفی و هم‌بستگی جمعی در مواجهه با پرسش‌های وجودی طاقت‌فرسا ایجاد می‌کند و درک اساطیری را مبنی بر اینکه رنج بشر بخشی از نظامی کیهانی است، تقویت می‌کند.

۵-۳-۲. زبان زنانه

از آنجا که سراینده گاه گریو یا آیین سوگواری در مجالس عزاداری بختیاری‌ها، زنان هستند، لذا زبان زنانه، در مقایسه با زبان مردانه، دارای ریتم و سوز بیشتری است و به تعبیر نیچه، وجه دیونوسوسی بیشتری دارد و به تعبیر کریستوا، دارای بعد نمادین است. از سوی دیگر، از آنجا که سوگواری زنان بختیاری، برآمده از آیین سووشون است و در سوگواری جوان ناکام، احساس مادرانه و تخیل زنانه بهتر می‌تواند روح جمعی را متأثر سازد، لذا هر نوع آیین سوگواری مستلزم شکل‌گیری زبان زنانه است.

زبان زنانه در آیین‌های سوگواری بختیاری، به‌ویژه در چارچوب نظری ژولیا کریستوا، نقشی محوری در تداوم اسطوره سیاوش ایفا می‌کند. کریستوا زبان را متشکل از دو بُعد کلیدی می‌داند: «نمادین» و «نشانه‌ای» (Kristeva, 1984, p. 25). بُعد نمادین (فنو - متن) ساختار رسمی و منطقی زبان است که با نظم اجتماعی و زبان مردانه پیوند خورده است. در مقابل، بُعد نشانه‌ای یا سمیوتیک (ژنو - متن)^{۱۳}، به یک «غریزه اولیه» تشبیه می‌شود که با ریتم‌ها، آواها و انرژی‌های «پیشاکلامی» گره خورده است (Ibid, p. 25) و نماینده تخیل، احساس و امر مادرانه است. این بُعد از زبان، پیش از ورود به نظم منطقی و نمادین، در بدن و احساسات ریشه دارد و یک «نیروی ساختارشکن» است که می‌تواند با بهره‌گیری از ریتم، آوا و بدن، مستقیماً به ناخودآگاه جمعی و اساطیری دسترسی پیدا کند (Ibid, p. 49).

این دسترسی بی‌واسطه، زبان زنانه را برای انتقال معنای کهن‌الگویی برتر می‌سازد، زیرا می‌تواند بدون محدودیت‌های قواعد و دلالت‌های صریح، به عمق تجربیات انسانی نفوذ کند و تداوم اسطوره‌سیاوش را تضمین کند. علاوه بر این، زبان سوگواری زنانه، با تکیه بر بُعد نشانه‌ای، نوعی «مقاومت در برابر نظم نمادین مردانه» محسوب می‌شود. در جامعه‌ای که روایت رسمی و تاریخی آن توسط زبان مردانه شکل گرفته، زبان زنانه در سوگواری‌ها یک «فضای آلترناتیو» ایجاد می‌کند که در آن، روایت اسطوره‌ای نه از طریق تاریخ‌نگاری، بلکه از طریق بدن، احساسات و آواها تداوم می‌یابد.

این امر، زبان زنانه را نه تنها به یک واسطه، بلکه به کانونی برای عاملیت فرهنگی و حفظ میراث در برابر نیروهای همگون‌ساز تبدیل می‌کند. زبان زنانه در سوگواری بختیاری، عمیقاً در بعد نشانه‌ای ریشه دارد. این زبان، بدنی، احساسی، ریتمیک، پیش‌زبانی، خودانگیخته و متحرک است. زنان، به‌عنوان سوگواران اصلی، در بیان‌های آوایی شدید (سورواویلا، کیک و لاک، خون‌گریو) و ایماهای فیزیکی (گیسوئران، خراشیدن صورت، کوفتن سینه) مشارکت می‌کنند. این بیان ارگانیکی و بی‌واسطه، کلید قدرت نشانه‌ای آن است. در تقابل با این، زبان مردانه در آیین‌های سوگواری، بیشتر در بعد نمادین عمل می‌کند. این زبان رسمی، منطقی، گرامری و قاعده‌مند است و با نظم اجتماعی و ساختارهای پدرسالارانه مرتبط است.

در مراسم سوگواری مردان بختیاری، «مرثیه‌سرایان مرد حرفه‌ای» سُرُو (=سرود) و شاهنامه می‌خوانند و بیان غم و اندوهشان «محافظه‌کارانه‌تر» و «محدودتر» است. آنچه اکنون بر آیین‌های اقوام ایرانی حاکم است، سایه‌ی زبان نمادین برآمده از گلوی مردانی است که نه عنصر پیش‌زبانی را دارند که تداوم‌بخش اسطوره باشد و نه واجد زبان نشانه‌ای هستند. آیین‌هایی که روح هم‌بستگی در آن‌ها موج می‌زد، به کارناوال‌های نمایشی با

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

دستمزدهای چند ده‌میلیونی برای سوگسرایان مرد سوداگر با صداهای بی‌نام و نشان تبدیل شده‌اند. این امر به معنای انحطاط و انقراض جوهری این آیین‌هاست.

۵-۳-۳. موسیقی آیینی

براساس فرضیه پژوهش، «موسیقی آیینی» نقشی محوری در تداوم اسطوره سیاوش ایفا می‌کند. این موسیقی، در چارچوب نظریه آپولونی - دیونیزوسی نیچه، تجلی قدرتمندی از نیروی دیونیزوسی است که نمایانگر هرج و مرج، شور و غوطه‌وری در «وحدت اولیه» است (نیچه، ۱۳۹۹، ص. ۴۲). این موسیقی ریشه‌های عمیقی در تاریخ باستان ایران و آیین‌های مرتبط با مرگ سیاوش دارد.

«چمر»، نوعی موسیقی عزاست که در ایران و بخارا به یادبود مرگ سیاوش نواخته می‌شد (هینلز، ۱۳۸۵، ص. ۳۵۰) و نشان‌دهنده تداوم بی‌وقفه این سنت است. موسیقی سوگواری در ایل بختیاری، تجسم نیروی دیونیزوسی است، زیرا با ریتم و شور، شرکت‌کنندگان را از مرزهای فردیت و زمان روزمره جدا می‌کند و به ورای آگاهی فردی می‌برد.

موسیقی سوگواری بختیاری دارای یک منظومه صوتی غنی است که موسیقی سازی و مویه‌های عمیق زنان را در هم می‌آمیزد. این موسیقی شامل دو بخش اصلی است: چپی که موسیقی سنتی سوگواری بختیاری است و توسط «توشمال‌ها» با سازهای «سرنا» و «دهل» اجرا می‌شود (احمدی بیرگانی و نظریور، ۱۴۰۲). صدای پرشور و مهیب دهل و لحن نافذ سرنا، تجسم نیروی دیونیزوسی هستند. این سازها با ریتم‌های قوی و ملودی‌های حزن‌انگیز، به‌مثابه یک «زبان جهانی» عمل می‌کنند که مستقیماً با جوهر دیونیزوسی ارتباط برقرار می‌کند و شرکت‌کنندگان را به ورای آگاهی فردی می‌برد (نیچه، ۱۳۹۹).

بخش دیگر، گاگریو یا مویه است که به مویه‌های زنان بختیاری اشاره دارد و محور اصلی سوگواری را تشکیل می‌دهد (احمدی، ۱۳۹۰). این مویه‌ها از قواعد آپولونی پیروی

نمی‌کنند و با آوازاها و هقهقه‌های پرشور، بیانی خالص از نیروی دیونیزوسی هستند. موسیقی چپی و موپیه‌های زنانه (گاگریو) در یک تعامل پویا و مکمل عمل می‌کنند. سازهای چپی، با ریتم‌های قوی و ملودی‌های حزن‌انگیز، بنا بر تعبیر نیچه، مطابق «زبان جهانی» عمل کرده و شرکت‌کنندگان را به ورای آگاهی فردی برده و به آن‌ها اجازه می‌دهند تا به «وحدت اولیه» دست یابند.

در این بستر، موپیه‌ها و آوازاها از زنان آغاز می‌شود. اغلب یک زن مسن‌تر، نقش «لیدخوان» را بر عهده می‌گیرد و ابیاتی را به صورت تک‌خوانی آغاز می‌کند، در حالی که سایر زنان به صورت «هم‌سرای» (مثل گروه کر) به او پاسخ می‌دهند (khosronejad, 2015). این ساختار، هم‌بستگی جمعی قوی ایجاد می‌کند و به زنان اجازه می‌دهد تا اندوه فردی خود را در یک بستر جمعی و آیینی بیان کنند. موسیقی آیینی در سوگواری بختیاری، به عنوان یک نیروی دیونیزوسی، نقشی حیاتی در تداوم اسطوره سیاوش ایفا می‌کند. این موسیقی، با دسترسی مستقیم به «اراده جهان»، شرکت‌کنندگان را از ذهن منطقی و دنیای روزمره جدا کرده و آن‌ها را وارد فضایی «در آستانه» می‌کند.

در این فضای مقدس، اسطوره سیاوش صرفاً به یاد آورده نمی‌شود، بلکه به عنوان یک واقعیت زنده و حاضر، دوباره تجربه می‌شود. لحن حزن‌انگیز چپی و آواهای سوزناک گاگریو، به طور ضمنی رنج و قربانی شدن ناعادلانه سیاوش را بازتاب می‌دهند و کهن‌الگوی «قربانی پاک» را در ناخودآگاه جمعی فعال می‌کنند (به نقل از احمدی، ۱۳۹۰):

بی عروس سر قله پلا بریده لاش اسپید علی مردون به دار کشیده

Bi aroos sare ghaleh palā borē the
Lash espid Ali Merdun be dā r kashē the

برگردان: بی بی عروس بالای قلعه گیسوان خود را برید. لاشه سفید علی مردان به

دار آویخته شد.

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

دین مو به گردنت ای مار و موری نخورین تیا سیاه گردن بلوری

Dayne mu be gardenet ey mar o mū ree

Nakhorē n tiya siya garden bolō ree

برگردان: گناه من به گردنت ای مار و مورچه. نخورید چشمان سیاه و گردن سفیدم

را.

این تجربه مجدد، تداوم و پویایی فرهنگی اسطوره را تضمین می‌کند و به آن اجازه می‌دهد تا در هر نسل جدید، معنا و قدرت خود را بازیابد. تلفیق سوگ و سُر و (سرود) در این موسیقی، ابعاد پیچیده آیین‌ها و ظرفیت آن‌ها برای تخلیه هیجانی و بازگشت به زندگی جاودانه را نشان می‌دهد. این فرایند، نه تنها بقای اسطوره سیاوش را تضمین می‌کند، بلکه به آن اجازه می‌دهد تا به نمادی قدرتمند از مقاومت و مظلومیت تبدیل شود.

۵-۳-۴. نمادپردازی

آخرین بخش از ساختارهای چهارگانه آیین سوگواری، «نمادپردازی» است. این بخش بر مبنای نظریات ویکتور ترنر و ریچارد شکنر، به تحلیل عناصر نمادین در سوگواری ایل بختیاری می‌پردازد. ویکتور ترنر آیین را فرایندی می‌داند که در آن نظم اجتماعی روزمره موقتاً کنار گذاشته می‌شود تا حس جمعی عمیق‌تری به نام «جامعه‌گونی»^{۱۴} شکل بگیرد (Turner, 1969, p. 96). ریچارد شکنر با مفهوم «رفتار بازسازی‌شده»^{۱۵}، بر این باور است که آیین‌ها اجرای دوباره رفتارهایی هستند که قبلاً تجربه شده‌اند و اکنون بازسازی می‌شوند تا معنایی فراتر از زمان حال را منتقل کنند (Schechner, 2013, p. 28).

این عناصر نمادین در آیین سوگواری بختیاری، نه تنها نشانه‌هایی از غم و اندوه، بلکه ابزارهایی قدرتمند برای بازسازی و تداوم اسطوره سیاوش در حافظه جمعی محسوب می‌شوند. نمادپردازی در آیین سوگواری بختیاری‌ها به دو دسته تقسیم می‌شود: نمادهای

بازسازی فضای اسطوره‌ای و نمادهای بازسازی فرم اسطوره‌ای. نمادهایی مانند گیس بریدن، چادر بستن و پوشیدن لباس مشکی، شرکت‌کنندگان را از هویت روزمره و ساختار اجتماعی معمول جدا می‌کنند.

گیس بریدن، یک آیین نمادین ایرانی است که در شاهنامه در سوگ پهلوانان از جمله سیاوش آمده که بیانگر اوج اندوه و اعتراض به سرنوشت است که شرکت‌کنندگان را به یک وضعیت در آستانه وارد می‌کند و فضا برای تجربه عمیق‌تر «جامعه‌گونگی» فراهم می‌شود. فرنگیس، همسر سیاوش، با شنیدن مرگ سیاوش، گیسوان خود را می‌برد که فردوسی آن وضعیت را چنین توصیف می‌کند (به نقل از احمدی بیرگانی، ۱۳۹۸):

همه بندگان موی کردند باز فرنگیس مشکین کمند دراز
برید و میان را به گیسو بست به فندق گل ارغوان بخت

مو در مرتبه اول نماد هستی و جان و زندگی است. مو و به‌ویژه موی سر نماد حیات، قدرت، نیرو، ماده حیات سر و نیروی مردانگی است (احمدی بیرگانی، ۱۳۹۸) و در عین حال بر نوعی سوگند راستین دلالت دارد (احمدی بیرگانی، ۱۳۶۸). شاید بتوان گفت غم‌انگیزترین و نیز زیباترین شکل سوگواری گیسو بریدن زنان است در سوگ مرده. آیین بریدن موی سر در سوگواری بختیاری نمونه زنده مانده‌ای از آیینی است که در سراسر ایران در روزگاران گذشته رواج داشته است (به نقل از احمدی بیرگانی، ۱۳۹۸). بدین ترتیب که اگر زنی یکی از عزیزان مرد خود را از دست بدهد گیسوانش را می‌برد و پس از آن گیسوان بریده را به مافه گه یا کُتل (گردن یا پیشانی اسب) یا سنگ مزار آویزان می‌کنند. این سنت در بختیاری به پل برون (=گیسو بُران) معروف است. شعر سوزناکی هم زنان سوگوار بختیاری درخصوص این آیین پل بران همسرایی می‌کنند (به نقل از احمدی بیرگانی، ۱۳۹۸).

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

دات بُرّا ددوت بُرّا همه بُران پَل دات بُرّا ددوت بُرّا همه بُران می

Dāt bofā, dathūt bofā, hameh bofān pal

Dāt bofā, dathūt bofā, hameh bofān mē

برگردان: مادرت بُتره، خواهرت بُتره، همه بُترند گیسوان خود را. مادرت بُتره،

خواهرت بُتره، همه بُترند موهای خود را.

پوشیدن لباس مشک‌ی به‌عنوان یک «نماد غالب»^{۱۶}، نشان‌دهنده سوگ و پیوند با اسطوره ازدست رفته است و جامعه را با اندوهی واحد متحد می‌کند. بستن چادر نیز ایجاد فضای فیزیکی و مقدسی برای این فرایند «در آستانه» است. این عناصر، تجلی «رفتار بازسازی‌شده» هستند که اندوه عمیق مادر و خواهر سیاوش پس از مرگ او را به یاد می‌آورند.

درخصوص نمادهای بازسازی فرم اسطوره‌ای، نظریه «رفتار بازسازی‌شده» شکنر کاربرد دارد. اسب سیاهپوش و «کتل»، که اسبی بدون سوار است، بازسازی مستقیم لحظه تراژیک مرگ سیاوش هستند. این عمل نمادین، شرکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا آن لحظه تاریخی را دوباره تجربه کنند و به‌طور فیزیکی با تراژدی قهرمان خود ارتباط برقرار نمایند. به همین ترتیب، «شیر سنگی» به‌عنوان یک نماد دائمی، نه تنها نشان‌دهنده شجاعت و دلاوری متوفی است، بلکه مستقیماً به نمادهای کهن حماسی در اساطیر ایرانی، به‌ویژه در شخصیت‌های قهرمانی مانند سیاوش، باز می‌گردد.

این نمادها را می‌توان به‌منزله بقایای فیزیکی رفتارهای آیینی دانست که به خود مراسم معنا می‌بخشند و تداوم اسطوره را فراتر از زمان اجرای آیین تضمین می‌کنند. از دیدگاه ویکتور ترنر، چنین نمادهایی با ایجاد فضایی «در آستانه» و شکل دادن به تجربه «جامعه‌گونی»، شرایط را برای درک جمعی از رنج و اندوه فراهم می‌آورند (Turner, 1969, p. 96). در عین حال، ریچارد شکنر آیین را «رفتار بازسازی‌شده» می‌نامد که از

طریق بازنمایی و تکرار، لحظات حیاتی و الگوهای بنیادین اسطوره‌ای را دوباره زنده می‌کند (Schechner, 2013, p. 28). در نتیجه، این عناصر نمادین نه صرفاً نشانه‌هایی از سوگواری، بلکه ابزارهایی نیرومند برای انتقال و استمرار اسطوره‌هایی چون سیاوش در حافظه فرهنگی جامعه هستند. بدین ترتیب، این نمادها با تداوم ناخودآگاهانه اسطوره در هر نسل، به گونه‌ای عمل می‌کنند که انگار مرگ سیاوش در حال حاضر و در روح جمعی ایل بختیاری اتفاق افتاده است.

جدول ۱: عناصر ساختاری چهارگانه آیین سوگواری بختیاری در تداوم اسطوره سیاوش

عناصر ساختاری	نظریه پردازان کلیدی	مفاهیم نظری	نمادپردازی در آیین سوگواری بختیاری‌ها	اشکال تداوم اسطوره سیاوش در آیین سوگواری بختیاری‌ها
۱ پیش اساطیری	یونگ و الیاده	ناخودآگاه جمعی، کهن‌الگو، زمان مقدس، قربانی مقدس	تعامل با ناخودآگاه از طریق گاگریو، پارچه مشکی، شیر سنگی، اسب مشکی	فعال‌سازی کهن‌الگوی قربانی، بازنمایی عینی زمان اسطوره‌ای

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

۲	زبان زنانه	کریستوا	بعد نشانه‌ای، مقاومت در برابر نظم نمادین	مویه‌ها و گاگریو زنان	انتقال عمق انده قربانی شدن سیاوش بدون واژگان رسمی، حفظ هویت کهن در برابر نظم رسمی
۳	موسیقی آیینی	نیچه	اصل دیونیزی، وحدت اولیه، فضای در آستانه	ساز چپی، نوی چمر، گاگریو	بازتاب غیرمستقیم اسطوره در ناخودآگاه جمعی، تقویت وحدت و هویت جمعی
۴	نمادپرداز ی	ترنر و شکنر	مناسک و اجرا، فضای در آستانه، جامعه‌گونگی	کتل، اسب سیاه، گیس بریدن، لباس مشکی، شیر سنگی	تجسد بخشیدن به مفاهیم اساطیری، تقویت پیوند عاطفی و هویتی

۶. نتیجه

براساس فرضیه پژوهش مبنی بر این که تداوم بنیادهای اسطوره‌ای در ناخودآگاه فرهنگ ایرانی مستلزم وجود چهار عنصر ساختاری در آیین‌هاست، یافته‌های این تحقیق نشان داده است که آیین‌های سوگواری در ایل بختیاری با تکیه بر چهار عنصر ذکر شده توانسته‌اند اسطوره کهن سیاوش را در قالبی زنده و پویا بازتاب دهند. این نتیجه بیانگر آن است که بقای تمدن ایرانی نه در روایت‌های تاریخی، بلکه در پویایی و بازآفرینی نمادین اسطوره‌های بنیادین در بطن آیین‌ها نهفته است.

هر یک از این عناصر، در پیوند با دیگری، نقش خاصی را در بازتولید اسطوره ایفا می‌کند:

۱. **بیش اساطیری** با فعال‌سازی کهن‌الگوهای جمعی، امکان تجربه مجدد مفاهیم بنیادینی چون پاکی، قربانی و رستخیز را فراهم می‌آورد.
۲. **زبان زنانه** از طریق مویه و گاگریو، کلام آیینی را به ابزار انتقال احساس و روایت تبدیل می‌کند و پیوند میان عاطفه، حافظه و معنا را ممکن می‌سازد.
۳. **موسیقی آیینی چپ**، با ریتم و ملودی سوگ‌آمیز خود، فضای تراژیک و هم‌حسی جمعی را خلق کرده و انسجام عاطفی میان سوگواران برقرار می‌کند.
۴. **نمادپردازی** از رهگذر عناصری چون گیس بریدن، کتل‌برداری و حرکات آیینی، اسطوره را از سطح ذهن به کنش اجتماعی منتقل می‌کند و حس «جامعه‌گونگی» را احیا می‌نماید.

این پژوهش نشان داده است که آیین سوگواری در بختیاری صرفاً بازنمایی یک سوگ تاریخی نیست، بلکه تجربه‌ای زیسته و پویا از بازتولید اسطوره است. چهار عنصر ساختاری یادشده در پیوندی درونی و منسجم، به بازسازی مداوم الگوی اسطوره‌ای در

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

ناخودآگاه جمعی جامعه کمک می‌کنند و بدین‌سان، اسطوره سیاوش نه در حافظه متنی، بلکه در حیات آیینی مردم استمرار می‌یابد.

نوآوری اصلی این پژوهش در ارائه چارچوب نظری و مدل تحلیلی چهارگانه‌ای است که بر پایه تحلیل ساختاری آیین‌ها طراحی شده و از سطح توصیف پدیده‌ها فراتر می‌رود تا سازوکارهای درونی و نحوه تداوم معنا در آیین‌ها را آشکار کند. این مدل به‌عنوان یک ابزار روش‌شناختی، قابلیت تعمیم به سایر آیین‌ها و اسطوره‌های ایرانی را دارد و می‌تواند مبنایی برای نظریه‌پردازی بومی در حوزه فرهنگ و مطالعات تمدنی ایران باشد.

از جنبه کاربردی، نتایج این پژوهش در چند سطح قابل استفاده است:

۱. **سطح نظری:** تلاشی مقدماتی برای تبیین چگونگی تداوم اندیشه و بینش اسطوره‌ای در ناخودآگاه جمعی ایرانی و پایه‌گذاری رهیافتی میان‌رشته‌ای برای تحلیل پیوند اسطوره و آیین.

۲. **سطح روش‌شناختی:** ارائه الگویی ساختاری برای بررسی نظام‌مند آیین‌ها در حوزه مطالعات میان‌رشته‌ای ایران‌شناسی، انسان‌شناسی فرهنگی و ادبیات تطبیقی.

۳. **سطح تحلیلی:** فراهم آوردن ابزاری تحلیلی جهت واکاوی پدیده‌های آیینی مشابه در سایر اقوام ایرانی و مطالعه چگونگی استمرار ناخودآگاه اسطوره‌ای در لایه‌های فرهنگی و زبانی.

۴. **سطح فرهنگی - کارکردی:** تأکید بر این واقعیت که آیین‌ها، به‌مثابه کنش‌های زنده فرهنگی، حامل حافظه تمدنی و نیروی بازآیی فرهنگی‌اند؛ نیرویی که می‌تواند جوامع را از رکود و گسست فرهنگی به سوی تداوم، هویت و پویایی هدایت کند.

درنهایت، پژوهش حاضر کوشیده است تا نشان دهد آیین، نه صرفاً مجموعه‌ای از مناسک سنتی، بلکه نظامی زنده از بازآفرینی معناست که در آن اسطوره، فرهنگ و ناخودآگاه جمعی در چرخه‌ای پویا به بازسازی روح تمدن ایرانی یاری می‌رسانند.

پی‌نوشت‌ها

1. structural analysis of rituals

2. primordial unity

3. world-will

4. ritual and performance theory

۵. گیس بریدن یا پل بریدن: در گذشته و حتی اکنون رسم بر این است که اگر جوانی ناکام از دنیا می‌رفت پیکره‌ای از پارچه را به‌عنوان نماد جوان ناکام روی تختی می‌گذاشتند و زن‌های نزدیک به متوفی همچون مادر، عمه و خاله موهای خود را چیده و روی پیکره می‌ریختند که به این کار پل یا گیس بریدن می‌گفتند (حنیف، ۱۳۸۶).

6. liminal

7. communitas

۸. pre-textuality: به رابطه‌ای اشاره دارد که یک متن با متون پیشین خود برقرار می‌کند؛ یعنی هیچ متنی در خلأ به‌وجود نمی‌آید، بلکه بر پایه متون، اندیشه‌ها، و ساختارهای قبلی شکل می‌گیرد. این اصطلاح در نقد ادبی و نظریه‌های بینامتنیت کاربرد دارد و نشان می‌دهد که هر اثر جدید، در آثار گذشته ریشه دارد. این نظریه اولین بار در سال ۱۹۸۲ توسط ژرار ژانت، متقد ادبی فرانسوی، مطرح شد.

۹. false genealogy: به معنای نسبت دادن نادرست یا ساختگی یک فرد، گروه، آیین یا فرهنگ به نیاکان یا تمدن‌هایی است که هیچ ارتباط واقعی، مستند یا تاریخی با آن‌ها ندارند. این کار معمولاً با اهداف زیر انجام می‌شود: ۱. مشروعیت‌بخشی به یک ایدئولوژی؛ ۲. ایجاد پیوند با تمدن‌های معتبر تاریخی؛ ۳. تحریف تاریخ برای مطامع سیاسی، فرهنگی یا دینی.

تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور

۱۰. غار پیده (pebdeh) غاری باستانی در ۲۵ کیلومتری اطراف شهرستان لالی در استان خوزستان قرار دارد که برای نخستین بار در سال ۱۳۳۴ توسط پروفیسور گیرشمن، باستان‌شناس فرانسوی، کشف شد. بنا بر کاوش‌های پروفیسور گیرشمن، این غار متعلق به دوره پارینه‌سنگی جدید (حدود ۳۰ هزار سال پیش) است و از نظر ایشان، این غار باستانی، نخستین زیستگاه انسان محسوب می‌شود. کاوش‌هایی که از سال ۱۳۸۸ در این غار صورت گرفت، مؤید دیدگاه پروفیسور گیرشمن است (نقل از پایگاه خبری تحلیلی صدای میراث، ۱۳۹۸ و سایت راسخون، ۱۳۹۲).

۱۱. «مافه» یا «مافه‌گه» به معنای مقبره یا محلی مقدس یادبود برای بزرگان ایل (معمولاً پیران و بزرگان) است که به‌عنوان محلی مقدس شناخته می‌شود. این یادمان‌ها معمولاً توسط خانواده یا ایل برای بزرگداشت کسانی ساخته می‌شوند که از وطن دور درگذشته‌اند. به‌لحاظ ریشه‌شناسی، در گویش بختیاری، «مافه» به معنای غروب، هنگام فرو نشستن خورشید به‌کار می‌رود. «گه» یا «گه» (با کسر گاف) به معنای زمان و هنگام است (ریشه در واژه پهلوی *gāh* = زمان، هنگام). بنابراین مافه گه، یعنی «هنگام غروب خورشید».

۱۲. گاگریو یا گوگریو یا دُندال: به اشعار حزن‌انگیزی اطلاق می‌شود که زنان بختیاری در مراسم سوگواری می‌خوانند. این اشعار معمولاً به صورت فی‌البداهه و در جمع خوانده می‌شوند. برخی منابع معتقدند که «گاگریو» از ترکیب دو واژه «گا» (گوییدن) و «گریو» (گریستن) تشکیل شده است، که به معنای «گفتن و گریستن» یا «زمان گریستن» است. گاگریو در طوایف مختلف بختیاری و کهگیلویه به سبک‌های گوناگونی اجرا می‌شود، مانند سبک بهداروند، دورکی، چهارلنگ، بویراحمدی، دشمن‌زیاری و بهمنی.

۱۳. مفاهیم فنو - متن (Pheno-text) و ژنو - متن (Geno-text) از نظریه‌های زبان‌شناسی و نشانه‌شناسی ژولیا کریستواسرچشمه می‌گیرند و در تحلیل‌های بینامتنی و روان‌کاوانه متن کاربرد دارند. این دو اصطلاح به دو سطح متفاوت از ساختار و تجربه متن اشاره دارند. ژنو - متن نمایانگر لایه عمیق، ناخودآگاه و پیش‌زبانی متن است. ژنو - متن بیشتر با «بدن» و «ناخودآگاه» مرتبط است؛ جایی که زبان هنوز در حال شکل‌گیری است، اما فنو - متن، سطحی از متن است که در آن زبان تثبیت شده، معنا شکل گرفته و ساختار نحوی و دستوری مشخص است.

14. communitas

15. .restored behavior

16. dominant symbol

منابع

- احمدی بیرگانی، ا. (۱۳۹۸). آیین پل برون بختیاری. *ماهنامه آفاق علوم انسانی*، ۳۵، ۱-۱۶.
- احمدی، ع. ح. (۱۳۹۰). گاگریوها و غمانه‌های بختیاری. وبلاگ بختیاری‌ها. تاریخ مراجعه: ۵ شهریور ۱۴۰۴. <https://bakhtiaryha.blogfa.com>
- احمدی بیرگانی، ا. و نظریور، م. (۱۴۰۲). بررسی آیین‌های سوگواری زنان در شاهنامه و قوم بختیاری. *ماهنامه مطالعات میان رشته‌ای هنر و علوم انسانی*، ۲، ۴۷-۶۵.
- الهامی، ف. و میرشکار، ر. (۱۳۹۸). ارده‌خوانی و کاربردهای آن در آیین سوگواری سیستان. *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۷(۲۹)، ۱-۲۴.
- الیاده، م. (۱۳۹۸). *اسطوره بازگشت جاودانه*. ترجمه ب. سرکاراتی. تهران: طهوری.
- الیاده، م. (۱۳۸۲). *اسطوره، رؤیا، راز*. ترجمه ر. منجم. تهران: علم.
- ایمان‌پور، م. ت. و گیلانی، ن. د. (۱۳۹۳). سوگ سیاوش و شباهت‌های آن به سوگ‌های محلی در لرستان و کردستان. سایت راسخون. تاریخ مراجعه: ۶ شهریور ۱۴۰۴. <https://rasekhoon.net>
- بلوک‌باشی، ع. (۱۳۹۸). چگونه آیین‌های عزاداری حسینی از کشته شدن سیاوش تأثیر می‌پذیرد؟ سایت ایبنا. تاریخ مراجعه: ۱ شهریور ۱۴۰۴. <https://www.ibna.ir/news/280395>
- بهار، م. (۱۳۸۱). *پژوهشی در اساطیر ایران* (چاپ نهم). تهران: آگه.
- بهزادی، ن.، مختاباد امرئی، س. و شریف‌زاده، م. (۱۴۰۰). تطبیق عناصر تکرارشونده نمادین اسطوره قهرمان در سوگ سیاوش و تعزیه امام حسین (ع) با رویکرد بیش‌متنی ژنتی. *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۹ (۳۷)، ۴۵-۷۱.
- پهلوان، ک. (۱۳۹۳). *فرهنگ گفتاری در موسیقی ایران: استان سیستان و بلوچستان*. تهران: آرون.

- تداوم اسطوره ایرانی در ساختار آیین‌های سوگواری _____ علی قربانپور
- توانا، م.ع. و آذرکمند، ف. (۱۳۹۳). سوپژکتیویته زن و رهایی در اندیشه ژولیا کریستوا. *فصلنامه زن در توسعه و سیاست*، ۲ (۱۲)، ۱۸۷-۲۰۶.
- چلکووسی، پ. (۱۳۶۷). تعزیه، هنر بومی / ایرانی. ترجمه د. حاتمی. تهران: نشر مرکز.
- حصوری، ع. (۱۳۸۸). *سیاوشان*. تهران: چشمه.
- حنیف، محمد (۱۳۸۶). *سور و سوگ در فرهنگ عامه لرستان و بختیاری*. تهران: واحد فرهنگ مردم. اداره کل پژوهش‌های رادیو.
- راسخون (۱۳۹۲). غار پیده. سایت اینترنتی. تاریخ دسترسی ۱۴۰۴/۱۱/۱۲.
- زارع، ا. (۱۴۰۱). تعزیه، آیینی شیعی با بن‌مایه‌های ایرانی. سایت خبرگزاری ایلنا. تاریخ دسترسی: ۱ شهریور ۱۴۰۴.
- شایگان، د. (۱۳۹۱ الف). *بتهای ذهنی و خاطره ازل* (چاپ هفتم). تهران: امیرکبیر.
- شایگان، د. (۱۳۹۱ ب). *بینش / اساطیری*. تهران: اساطیر.
- صدای میراث (۱۳۹۸). غار پیده: سکونتگاه ۳۰ هزار ساله انسان. سایت اینترنتی. تاریخ دسترسی: ۱۴۰۴/۱۱/۱۲.
- صدیقی، ع. (۱۳۸۱). *نگاهی به بحث زندگی و مرگ در شاهنامه. نشریه رشد آموزش و زبان و ادب پارسی*، ۱۶ (۶۳)، ۱۲-۱۶.
- عاشورپور، ص. (۱۳۸۹). تعزیه. تهران: *سوره مهر*.
- فاضلی، ف. و کنعانی، ا. (۱۳۹۷). سیاوش. در *دایره‌المعارف بزرگ اسلامی* (ج ۲۲، صص. ۵۵۰-۵۵۵). تهران: مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی.
- فردوسی طوسی، ا. (۱۳۸۶). *متن کامل شاهنامه فردوسی، براساس نسخه ژول مول*. چاپ مسکو. تهران: شقایق.
- قائمی، ف. (۱۳۹۳). نقد و تحلیل ساختار آیینی اسطوره سیاوش. *فصلنامه تخصصی نقد ادبی*، ۷ (۲۰)، ۱۵۳-۱۸۴.

کنجوری، ا.، و ذوالفقاری، ح. (۱۴۰۱). تحلیل ابعاد هنری، ادبی، آیینی و اساطیری چمر. *مجله مطالعات ایرانی*، ۲۱ (۴۱)، ۴۹۵-۵۳۱.

کزازی، م. (۱۳۷۰). *نامه باستان (ج ۳)*، ویرایش و گزارش شاهنامه فردوسی. تهران: سمت. مددی، ح. (۱۳۸۶). *نماد در فرهنگ بختیاری*. اهواز: مهزیار.

مسکوب، ش. (۱۳۵۰). *سوغ سیاوش در مرگ و رستاخیز*. تهران: خوارزمی.

مسکوب، ش. (۱۳۹۴). *درآمدی به اساطیر ایران*. تهران: فرهنگ جاوید.

معینی سام، م.، و محمدی اوندی، ر. (۱۴۰۳). مقایسه اسطوره سیاوش و آیین های سوگواری در ایل بختیاری. *فصلنامه مطالعات ادبیات و فرهنگ عامه*، ۱۵ (۲)، ۱۲۵-۱۴۵.

ندوشن، م. ع. (۱۳۸۶). *داستان داستان ها: رستم و اسفندیار در شاهنامه*. تهران: شرکت سهامی انتشار.

نظری، س. (۱۴۰۲). موسیقی سوگواری کردی چیست؟ پایگاه خبری تحلیلی هاژه. تاریخ دسترسی: ۲ شهریور ۱۴۰۴. <https://haje.ir>

نیچه، ف. (۱۳۹۹). *چنین گفت زرتشت*. ترجمه د. آشوری. تهران: آگاه.

نیچه، ف. (۱۳۹۶). *زایش تراژدی و چند نوشته دیگر*. ترجمه ر. ولی یاری. تهران: نشر مرکز.

هینلز، ج. (۱۳۸۵). *راهنمای ادیان زنده جهان*. ترجمه ع. گواهی. تهران: مؤسسه بوستان کتاب.

یونگ، ک. (۱۳۸۷). *انسان و سمبول هایش*. ترجمه م. سلطانیه. تهران: جامی.

References

- Ahmadi Birgani, A. (2019). The ritual of the Bakhtiari outer bridge. *Āfāq-e Olum-e Ensāni Monthly*, 35.
- Ahmadi Birgani, A., & Nazarpour, M. (2024). A study of women's mourning rituals in the *Shahnameh* and among the Bakhtiari tribe. *Interdisciplinary Studies of Art and Humanities Monthly*, 2(9), 47-65.
- Ahmadi, A. H. (2011). Bakhtiari lamentations and mourning songs. *Bakhtiariha Blog*. Retrieved August 27, 2025, from <https://bakhtiariha.blogfa.com>
- Ashurpour, S. (2010). *Ta'ziyeh*. Sureh Mehr Publications.

- Bahar, M. (2002). *A study of Iranian myths*. Agah Publications.
- Behzadi, N., Mokhtabad Amraei, S., & Sharifzadeh, M. (2022). Comparative analysis of recurring symbolic elements of the hero myth in the mourning of Siyavash and the *Ta'ziyeh* of Imam Husayn based on Genette's transtextuality approach. *Culture and Folk Literature Bimonthly*, 9(37), 45–71.
- Chelkowski, P. (1988). *Ta'ziyeh: Indigenous Iranian art* (translated by D. Hatami). Markaz Publications.
- Davidson, O. M. (2013). *Poet and hero in the Persian Book of Kings*. I.B. Tauris.
- Davidson, O. M. (2013). *Poet and hero in the Persian Book of Kings*. I.B. Tauris.
- Elhami, F., & Mirshakar, R. (2019). Ardeh-khani and its functions in Sistan mourning rituals. *Culture and Folk Literature Bimonthly*, 7(29), 1–24.
- Eliade, M. (1959). *The sacred and the profane: The nature of religion*. Harcourt Brace Jovanovich.
- Eliade, M. (1959). *The sacred and the profane: The nature of religion*. Harcourt Brace Jovanovich.
- Eliade, M. (2003). *Myth, dream, and mystery* (translated by R. Monajem). Elm Publications.
- Eliade, M. (2019). *The myth of the eternal return* (translated by B. Sarkarati). Tahouri Publications.
- Emanpour, M. T., & Gilani, N. D. (2015). The mourning of Siyavash and its similarities to local mourning rituals in Lorestan and Kurdistan. *Rasekhoon*. Retrieved August 28, 2025, from <https://rasekhoon.net>
- Fazeli, F., & Kanaani, A. (2018). Siyavash. In *Great Islamic Encyclopedia* (Vol. 22, pp. 550–555). Tehran, Iran: Center for the Great Islamic Encyclopedia.
- Ferdowsi Tusi, A. Q. (2007). *The complete text of Ferdowsi's Shahnameh: Based on the Jules Mohl edition and Moscow print*. Shaqayeq Publications.
- Foroughi, A. (2019). Analysis of the character of Siyavash in the Shahnameh. *Journal of Persian Literature*, 4(1).
- Gaemi, F. (2014). Critique and analysis of the ritual structure of the Siyavash myth. *Specialized Quarterly of Literary Criticism*, 7(20), 153–184.
- Girishman, R. (1949). La grotte préhistorique de Tamtama et la plaine de Pedeh (Susiane). *Comptes rendus des séances de l'Académie des inscriptions et Belles-Lettres*, 93(2), 221–228.

- Girishman, R. (1949). La grotte préhistorique de Tamtama et la plaine de Pedeh (Susiane). *Comptes rendus des séances de l'Académie des inscriptions et Belles-Lettres*, 93(2), 221–228.
- Hanif, M. (2007). *Celebration and mourning in the folk culture of Lorestan and Bakhtiari*. Folk Culture Unit, General Directorate of Radio Research.
- Hinnells, J. (2006). *A guide to the living religions of the world* (translated by A. Govahi). Bustan-e Ketab Institute.
- Hosuri, A. (2009). *Siyāvashān*. Cheshmeh Publications.
- Jung, C. G. (1969). *The archetypes and the collective unconscious* (translated by R. F. C. Hull; 2nd ed., Vol. 9, Part 1). Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1969). *The archetypes and the collective unconscious* (translated by R. F. C. Hull; 2nd ed., Vol. 9, Part 1). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kasraei, M. J. (1991). *Nāmeḥ-ye bāstān* (Vol. 3): *Revision and commentary on Ferdowsi's Shahnameh*. SAMT Publications.
- Khosronejad, P. (2015). *Bakhtiari women's lamentations: Function of Gageriveh*. Retrieved from <https://bakhtiariwomenlamentation.wordpress.com/gagerivehs-function/>
- Khosronejad, P. (2015, February 19). *Bakhtiari women's lamentations: Function of Gageriveh*. Retrieved from <https://bakhtiariwomenlamentation.wordpress.com/gagerivehs-function/>
- Khosronejad, P. (Ed.). (2012). *The art and material culture of Iranian Shi'ism: Iconography and religious devotion in Shi'i Islam*. London: I.B. Tauris.
- Khosronejad, P. (Ed.). (2012). *The art and material culture of Iranian Shi'ism: Iconography and religious devotion in Shi'i Islam*. I.B. Tauris.
- Konjuri, A., & Zolfaghari, H. (2023). Analysis of the artistic, literary, ritualistic, and mythological dimensions of *Chamar*. *Iranian Studies Journal*, 21(41), 495–531.
- Kristeva, J. (1984). *Revolution in poetic language* (translated by L. S. Roudiez). Columbia University Press.
- Kristeva, J. (1984). *Revolution in poetic language* (translated by L. S. Roudiez). Columbia University Press.
- Madadi, H. (2007). *Symbolism in Bakhtiari culture*. Mahziyar Publications.
- Maskub, S. (1972). *The mourning of Siyavash*. Kharazmi Publications.
- Maskub, S. (2015). *An introduction to Iranian myths*. Farhang-e Javid Publications.

- Moeini Sam, M., & Mohammadi Oundi, R. (2025). Comparison of the Siyavash myth and mourning rituals among the Bakhtiari tribe. *Quarterly Journal of Folk Literature and Culture Studies*, 15(2), 125–145.
- Nadoushan, M. A. (2007). *The tale of tales: Rostam and Esfandiyar in the Shahnameh*. Enteshar Joint Stock Company.
- Nazari, S. (2024). What is Kurdish mourning music? *Hajeh Analytical News Agency*. Retrieved August 24, 2025, from <https://haje.ir>
- Nietzsche, F. (2017). *The birth of tragedy and other writings* (translated by R. Valiyari). Markaz Publications.
- Nietzsche, F. (2020). *Thus spoke Zarathustra* (translated by D. Ashuri). Agah Publications.
- Rasekhoon. (2013). *Pebdeh Cave*. Retrieved February 1, 2026, from <https://rasekhoon.net>
- Sadeghi, A. (2002). A look at the issue of life and death in the *Shahnameh*. *Roshd Journal of Persian Language and Literature Education*, 16(63), 12–16.
- Schechner, R. (2013). *Performance studies: An introduction* (3rd ed.). Routledge.
- Schechner, R. (2013). *Performance studies: An introduction* (3rd ed.). Routledge.
- Sedā -ye Mirā s. (2019). *Pebdeh Cave: A 30,000-year-old human settlement*. Retrieved February 1, 2026.
- Shayegan, D. (2012a). *Mental idols and eternal memory* (7th ed.). Amir Kabir Publications.
- Shayegan, D. (2012b). *Mythical vision*. Asatir Publications.
- Tavana, M. A., & Azarkamand, F. (2014). Female subjectivity and liberation in Julia Kristeva's thought. *Women in Development and Politics Quarterly*, 12(2), 187–206.
- Turner, V. W. (1969). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Aldine Publishing Co.
- Turner, V. W. (1969). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Aldine Publishing Co.
- Zare, A. (2023). *Ta 'ziyeh*, a Shiite ritual with Iranian foundations. *ILNA News Agency*.